

SRPSKA PROZA DEVEDESETIH: ŽELJA ZA REČITOM BUDNOŠĆU

Može se pretpostaviti da bi i bolji poznavalac prilika na srpskoj književnoj sceni morao da stavi prst na čelo i dobro razmisli pre nego što odgovori na pitanje: "Koja su to osnovna poetička iskustva po kojima se razlikuju dve generacije proznih pisaca?" Reč je o naraštajima pisaca rođenim šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka (skraćeno Š & S). Napokon, može li se govoriti o tako prostoj generacijskoj podeli? Da bi se ovo pitanje uopšte moglo analizirati, kao i sva druga, za početak je potrebno posmatrati problem kao da je rešen. E, kad bi tako bilo...

Vasa Pavković i Saša Ilić priredili su svojevremeno dva izbora, od kojih je prvi u *Tajnom društvu* (KOV) obuhvatio desetak pisaca rođenih šezdesetih, a drugi u *Psećem veku* (Beopolis) šest prozaista rođenih sedamdesetih. Opet, u nekim drugim izborima, poput *Srpske kratke priče devedesetih*, koji je priredio Igor Marojević za zagrebački "Quorum" ili u izboru potpisnika ovih redova za, takođe, zagrebački časopis "Libra/Libera" (videti i: *Priča za kraj veka*, panorama srpske proze devedesetih, "Kikindske") dve navedene generacije su objedinjene. I, naravno, svi priređivači su, kao po direktivi, svoje izbore opisali kao "neantologije", "moguće panorame srpske proze pisane devedesetih", "jednan subjektivni pregled" itd. Na ovome mestu se vidi začuđujući izostanak "ozbiljne" antologije u koju bi bili uvršteni pisci koji su svoja prozna dela stvarali (i objavili) u suludim devedesetim. U Hrvatskoj je takva knjiga objavljena (*Dvadeset dva u hladu*) s velikim uspehom koji su pratile neizbežne polemike. (U toj antologiji su zastupljena 22 hrvatska pisca koja su objavila zapažene knjige tokom devedesetih, a ne samo pisci generacija Š & S.)

S druge strane, višegodišnje nepostojanje relevantne književne periodike, koja bi predstavljala ogledno mesto za nastupajuće pisce, ujedno lišava mogućnosti i književne kritičare da o aktuelnoj prozi daju pravovremeni sud. Nekako je logično da uz pisce stasavaju i kritičari, zar ne? Od mladih kritičara koji poslednjih godina isključivo pišu o knjigama autora iz generacija Š & S, izdvajaju se Slobodan Vladušić, Damjana Mraović i Mića Vujičić, koji su ujedno i prozni pisci: Vladušić je priče objavljivao u časopisu "Severni bunker", Mraovićeva u časopisu "Reč", a Vujičić u "Dnevniku". Da li je potrebno da govorimo o tome koliki su značaj imale "Književna reč" osamdesetih ili "Reč" sredinom devedesetih? Danas se književna kritika čita jedino u političkim magazinima i dnevnoj štampi, a i u njima retko kad o prvim proznim knjigama. Ovome treba pridodati i to da je od edicija "Prva knjiga" Matice srpske i "Pegaz" Književne omladine Srbije ostalo malo toga. Danas još samo u Centru za stvaralaštvo mladih može da blesne neko novo ime poput Tigrana Đokića, Srđana Papića ili/i Mine Miljković. Od drugih izdavača se naročito izdvajaju: Samizdat B92, u kom su knjige objavili Saša Ilić, Nenad Jovanović i Mihajlo Spasojević, i "Beopolis", koji je objavio knjigu Daniela Kovača "Logika pruge, reke i otpada" koja je prošle godine ušla i u uži izbor za NIN-ov roman godine. Naravno i u dru-

gim izdavačkim kućama štampaju se uspešni prvenci: Ana Vučković ("Narodna knjiga"), Hajdana Baletić ("Stubovi kulture")...

Kritika je procenila da poetike (kakve-takve), koje zastupaju pisci najmlađe generacije, objedinjuju lirizam i fantazija, ironična istorija, vedri, humorni nihilizam i sreća književnog stvaranja (A. Jerkov). O cilju za kojim tragaju pisci iz *Psećeg veka* (otuda naziv za ovu mušku svitu – "tragači": Nenad Jovanović, Uglješa Šajtinac, Borivoje Adašević, Mihajlo Spasojević, Saša Ilić i autor ovih redova) priređivač je u pogovoru napisao da on "varira od straha pred usnućem do želje za većitom budnošću". Ova bi opaska trebalo da se odnosi na "spavače" od Kiša, Pavića, Basare, Petkovića pa sve do Petrovića. Ujedno, to znači da se izlaskom iz sna u realnost "prostor sna transformiše u prostor opasnog, nemogućeg života" (S. Ilić). S druge strane, kada je reč o piscima rođenim šezdesetih, Igor Marojević i (i nekoliko drugih kritičara) njihova poetička iskustva obeležava sa dva prefiksa – *neo* i *trans*. Neorealizam (S. Vladušić i N. Šaponja) i trans (T. Rosić) za ovu generaciju podjednako su važne odrednice, kao i mimikrija i mistifikacija. Na jednoj strani stoje Vule Žurić, Igor Marojević, Zoran Ćirić, Vladimir Arsenijević, Srđan Valjarević i srodne duše, a na drugoj Slobodan Ilić, Mirjana Novaković, Saša Obradović (čak i Vladan Matijević i Laslo Blašković) i drugi. Za obe grupe pisaca Marojević je napisao da je karakteristično u njihovim poetikama "slabljenje neke vrste kišovske humanističnosti" ("Quorum"). Da zaokružimo ovu priču podrškom Marojevićevom stavu da pisci generacija Š & S mahom traže teme u historiografiji (ne samo u ironičnoj istoriji) i pukim devedesetim u Srbiji (ne samo u stvarnosti nego i u metafizici i ne-prirodi koju je obeležila ta decenija). Uzgred, zanimljiv je i odnos prema filmskoj poetici koji su izgradili Saša Ilić (ka Dušanu Makavejevu), Mihajlo Spasojević (ka Aleksandru Petroviću), kao i Nenad Jovanović i Uglješa Šajtinac koji su već i po struci u "filmskoj priči": prvi je filmski reditelj, a drugi dramaturg i scenarista.

Okom vidljiva razlika između generacija Š & S je i u tome što su starije kolege već dobro "zauzele mesto u institucijama" (urednička mesta, nagrade, stipendije, objavljivanje knjiga kod velikih izdavača, pokretanje izdavačkih kuća, medijska eksploitanost: reklame na televiziji i radiju, pa čak i u kviz-igri BK televizije "Zlatna žica": "Kako je naslovljena nova knjiga Veselina Markovića?"). No, ni to ih ne čini vidljivijim i prisutnijim u stvarnosti, čak i kad predsednik Koštunica saopšti da je pročitao sve knjige Magičnog Ćire, u Drugom dnevniku spikerka pročitava vest da je NIN-ovu nagradu osvojio Zoran Ćirić za roman "Novo" (*Hobo* pročitano "na ćirilici"). Teško da neki provincijski profesor književnosti može da izdeklamuje dva od šest imena iz *Psećeg veka*. Od jednog mladog univerzitetskog profesora se moglo čuti da njegovi studenti nisu umeli da navedu nijedno ime iz novije srpske književnosti, osim Basarinog. Gotovo je bizarna istina da ti mladi ljudi, budući profesori književnosti, nikada nisu čuli za, primera radi, Radoslava Petkovića. Jedan od retkih uspeha najmlađe generacije srpskih pisaca je i u tome što se priča Mihajla Spasojevića našla u američkom udžbeničkom priručniku koji je priredio Noam Čomski. (Mozda je uspeh i to što je Nenad Jovanović objavio priču u prvom srpskom izdanju "Playboya", a, takođe, u istom broju pridružio mu se i Zoran Ćirić kao kolumnista?) S druge strane, karakteristično je i to da pisci okupljeni u knjizi *Pseći vek*, svi zajedno, nemaju objavljenih knjiga koliko ima, recimo, Zoran Ćirić. Ipak, za obe generacije pisaca zajedničko je to što čine veliki korpus koji se danas slobodno može nazvati srpskom emigrantskom prozom: Igor Marojević danas je u Španiji, Slobodan Ilić u Mađarskoj, Saša

Ilić u Nemačkoj, Mihajlo Spasojević u Americi, Nenad Jovanović u Kanadi... Širom dunjaluka pisali su i pišu Vladimir Arsenijević, Vladimir Tasić, Veselin Marković i drugi.

"Spavači" nove srpske književnosti, neorealisti, mimikričari, mistifikatori i tek probuđeni pisci tragači najmlađe generacije pred zahtevom za odgovornošću za nesreće koje su se dogodile na prostoru rahmetli nam es-ef-er-jot nisu ostali nemi. *Blagi dani zatim prođu* i druge knjige Vuleta Žurića, *Predosećanje građanskog rata* Saše Ilića i, recimo, *Labudova pesma Faustina Asprilje* Mihajla Spasojevića progovaraju o ovoj temi ne pod prisilom, već u nameri da u nemogućem životu ostanu budni. Budnost zahteva angažovanost. Iako su njihove poetike bez ijedne dodirne tačke, možda je upravo ovaj lajtmotiv zajednički. Možda zahtev koji je postavila kritika, "zahtev za stvaranje autentičnog književnog sveta koji nije potčinjen mistifikacijama i aluzijama i u kojem od iskustva ume da se načini nešto više od prostog života", neće biti dovoljno da definiše poetička iskustva pisaca rođenih sedamdesetih, ali neće biti ni daleko od istine. Štaviše, "nešto više od prostog života" traže i pisci rođeni šezdesetih iako im velike teme poput nezaobilaznih postmodernističkih Biblioteka, Knjiga i Priča ne predstavljaju uporišne poetičke tačke. Na ovom mestu se moramo složiti s većinom kritičara i književnika: ako postoje generacije pisaca rođenih šezdesetih i sedamdesetih i ako je nekome potrebno da ih razvrstava ("na parove razbrojs"), onda se može govoriti samo o jednoj generaciji pisaca Š & S koju će činiti pisci rođeni u drugoj polovini šezdesetih i prvoj polovini sedamdesetih godina prošlog veka. Da bi potkrepio iluziju svrsishodnosti generacijskog okupljanja, malo koji argument bi pio vodu, ma ko ga izrekao.

Na ovom mestu ćemo dopustiti Igoru Marojeviću da progovori o ovoj temi (pravilo objektivnosti): *"Mislim da su razlike između ove dve generacije dosta uslovne. Ako se na primer, u svetlu najopštijih kategorija, kaže da srpski autori rođeni ranih 60-ih u značajnoj meri preferiraju neki vid "aleksandrizma", a oni iz sredine i druge polovine te decenije neki vid neorealizma, te da se kod onih mlađih obe te poetičke baze, u nekoj novoj rekontekstualizaciji, prisutne, uvek će se ispostaviti dosta izuzetaka. Nađe se kakav niskomimetičar u naraštaju u kom bi trebalo da prevladuje "aleksandrijski sindrom", takođe će se pokazati da među neorealisticima ima onih koji Tekstom srazmerno više (?) (d)opisuju Biblioteku no stvarnost, ako ta binarna opozicija još uvek može da opstoji. Slične ograde i napomene valjda su neminovne kada govorimo o živom procesu za čije validnije, dijahronijsko sagledavanje je neophodna, između ostalog, veća distanca."*

I dok su u širem i bližem okruženju najtiražniji pisci generacije šezdesetih i sedamdesetih, u zemlji Srbiji profesiju pisca, nažalost, brane dva-tri mastodontski izlzana imena koji nemaju drugih prihoda osim onog ostvarenog prodajom svojih literarnih uradaka. Tezi da je srpska književnost jedna od boljih stvari u ovoj zemlji (T. Pančić) suprotstavljena je teza pesnikinje Marije Knežević: "... Srbija nema ni tradiciju ni stvarnost proze. Pojedinačni slučajevi se ne računaju. Nema više smisla potezati Andrića, Crnjanskog, Kiša, Pekića. Srbija je i dalje 'tanka' po pitanju proze, a prebogata u meri u kojoj (trenutno) ni njoj samoj to ne prija kad je reč o poeziji" ("Balcanis"). Da li je to istina? Da li pisci generacija Š & S žive u virtuelnom svetu? Da li su endemska vrsta? Da li su pisci generacija Š & S suviše lenji? Zašto ne pišu bestselere? Zašto nisu postali veliki pisci? Ko im brani? Postoje li, uopšte, generacije Š & S kao statistički podatak i književnoistorijska činjenica? Bolje od ovih pitanja i pitanja o poetičkim iskustvima generacija Š & S i sreći književnog stvaranja jeste samo pitanje, svakako potrošeno, koje glasi: "Čemu još književnost?"